

Aleksandra Dudzik

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0009-0005-5888-2602

Praca socjalna z uchodźcami

Social work for refugees

Wprowadzenie

Praca socjalna jest działalnością zawodową człowieka, której głównym zadaniem jest wydobywanie jednostki z sytuacji kryzysowej. To także wrażliwość na drugą osobę, poszukiwanie zasobów i pomnażanie sił ludzkich, aby przezwyciężać trudności życiowe. Pracownik socjalny winien się charakteryzować wysokim poczuciem empatii oraz odpowiedzialności za innych, a także posiadać wrodzone umiejętności interpersonalne. Za główne zadanie tej grupy zawodowej uznaje się pracę socjalną, która wprowadza społeczne przemiany, rozwiązuje zarówno problemy socjalne, jak i problemy relacji międzyludzkich, a także przygotowuje i przystosowuje jednostkę do życia w społeczeństwie.

Niniejszy artykuł dotyczy pracy socjalnej prowadzonej przez pracowników socjalnych na rzecz uchodźców. Inspiracją do jej powstania był atak zbrojny Rosji na terytorium Ukrainy dnia 24 lutego 2022 r., co w konsekwencji doprowadziło do wzmożonego ruchu uchodźczego w granicach Rzeczypospolitej Polskiej. Postawa Polaków wobec potrzebujących wzbudziła podziw całego świata. Instytucjonalna pomoc została zmodernizowana, dzięki wprowadzeniu tak zwanej „specustawy”. Wymienione uwarunkowania wpłynęły na powstanie niniejszego artykułu i przeprowadzenie badań naukowych, które miały na celu ukazać rolę ośrodków pomocy społecznej w Polsce, w tym prowadzonej przez

nie pracy socjalnej, w procesie wsparcia uchodźców. Przedmiotem badań jest praca socjalna na rzecz uchodźców realizowana przez pracowników socjalnych w ośrodkach pomocy społecznej, w których pracują. Zatem głównym problemem badawczym stało się pytanie: Jak badani pracownicy socjalni oceniają działania ośrodków pomocy społecznej, w których prowadzą pracę socjalną, w zakresie wsparcia uchodźców? Problem ten został rozstrzygnięty na podstawie przeprowadzonych badań. Ponadto postawiono pytania szczegółowe, które pomagają lepiej zrozumieć badaną kwestię:

- Jakie trudności są napotymane w pracy na rzecz uchodźców?
- Które z udzielanych form pomocy są najbardziej potrzebne?
- Jak oceniana jest współpraca zarówno pracowników, jak i ośrodków pomocy społecznej z innymi instytucjami i specjalistami?
- Czy należy udoskonalić zasady i metody prowadzonej pracy socjalnej?

W zakończeniu artykułu znajdują się wnioski i postulaty dla pracy socjalnej, gdzie ujęto najważniejsze czynniki, które mogą usprawnić system pomocowy w Polsce.

Kryzys uchodźczy po 24 lutego 2022 r.

Rok 2022 był przełomowy, jeśli wziąć pod uwagę aspekt ruchu uchodźców w granicach Rzeczypospolitej Polskiej. Do czasu wybuchu wojny w Ukrainie kraj nad Wisłą nie zmagał się ze wzmożonym ruchem cudzoziemców w takim stopniu jak np. państwa Europy Zachodniej. Wybuch konfliktu, który miał miejsce 24 lutego 2022 r., odmienił oblicze uchodźstwa w Polsce i zjednoczył społeczeństwo w działaniach pomocowych dla obywateli Ukrainy. Przyjmowanie cudzoziemców, ich obsługa, pomoc w adaptacji, często spada na barki samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych. Dzięki odpowiedniej współpracy, wraz z zaangażowaniem społeczeństwa lokalnego i wolontariuszy, możliwa jest owocna integracja migrantów. Przy okazji wybuchu wojny na Ukrainie udało się poznać słabe i mocne strony Polski w zakresie wspierania uchodźców. Niewątpliwie największym atutem jest zdolność Polaków do jednoczenia i samoorganizacji w obliczu kryzysu, solidarność, wrażliwość i chęć do niesienia pomocy. Prócz wsparcia mieszkańców, uchodźcy mogli także liczyć na pomoc instytucjonalną.

Zalegalizowanie pobytu cudzoziemcy w granicach Rzeczypospolitej Polskiej jest niezbędnym elementem w kolejnych fazach integracji. W pierwszych etapach działań pomocowych realizowane są wszelkie procesy ratownictwa jednostki, które mają przede wszystkim zapewnić niezbędne elementy do życia,

takie jak żywność, odzież, nocleg czy lekarstwa. Biorąc pod uwagę masowy napływ uchodźców z Ukrainy do Polski w I półroczu 2022 r., można zobaczyć, jak obywatele są zaangażowani we wsparcie cudzoziemców poszukujących azylu. Według danych GUS z 27 października 2022 r. dostrzega się, że 70,2% gospodarstw domowych w Rzeczypospolitej Polskiej udzieliło pomocy obywatelom Ukrainy w okresie 24 lutego – 30 czerwca 2022 r. (GUS, 2022). Najczęstszymi formami wsparcia świadczonymi przez mieszkańców są pomoc pieniężna oraz przekazanie darów rzeczowych. Nieco mniej popularne jest zapewnienie noclegu uchodźcom, pomoc w załatwieniu spraw codziennych, pomoc w znalezieniu pracy, zapewnienie transportu czy oddawanie krwi dla potrzebujących osób na okupowanych ziemiach Ukrainy.

Mając na myśli ludzi, których nazwa się uchodźcami, trzeba pamiętać, iż są to osoby, które uciekły przed wojną, prześladowaniami, cierpieniem. Różnią się oni od obywateli przede wszystkim pod względami finansowym, poziomem wykształcenia czy doświadczeniem, a także kulturą i religią. W Polsce pomoc uchodźcom można podzielić na dwa okresy: pierwszy z nich to wsparcie udzielane przed wybuchem wojny na Ukrainie w wyniku zbrojnej agresji Rosji, drugi natomiast to wszelkie działania po 24 lutego 2022 r. System wsparcia do tego czasu nie mierzył się z tak ogromnym napływem cudzoziemców, którzy wymagają szczególnej opieki. Największym przełomem stała się tak zwana „specustawa”, czyli ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. z 2022 r. poz. 583), która zyskała swoją nazwę ze względu na rekordowy czas legislacji oraz otrzymany status pilnej. Wprowadziła ona szereg rozwiązań, przede wszystkim umożliwiła instytucjonalne wsparcie dla uchodźców przybywających z Ukrainy. Co prawda, ustawa ta była wiele razy nowelizowana, ale zmiany działały głównie na korzyść cudzoziemców.

Artykuł 1 ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa określił zasady legalizacji pobytu obywateli, którzy przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Kolejno w artykule 3 wspomnianej ustawy uwzględniono w pierwszej kolejności, jakie są zasady powierzania pracy obywatelom zza wschodniej granicy, którzy legalnie przebywają na terenie Polski. Określono zakres pomocy udzielanej przez wojewodów, jednostki samorządu, a także innych podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz uchodźców. Utworzono Fundusz Pomocy oraz nadano szczególne uprawnienia dla obywateli Ukrainy, którzy są studentami, nauczycielami lub pracownikami naukowymi. W ustawie z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium

tego państwa znajdują się również regulacje, które dotyczą kształcenia i opieki nad dziećmi zza wschodniej granicy Polski. Kolejno określono zasady, które przedłużają okres legalnego pobytu na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, a także reguły organizacji uczelni wyższych w związku z napływem studentów z Ukrainy, oraz podstawy do zakładania działalności gospodarczej dla ludności tego kraju.

Praca socjalna jako forma wsparcia uchodźców

Każdy człowiek może znaleźć się w sytuacji, w której samodzielnie nie jest w stanie sobie poradzić. Praca socjalna jest taką aktywnością zawodową, która pomaga osobom, a także rodzinom we wzmacnianiu i odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie. Uchodźcy niejednokrotnie spotykają się z inną narodowością, z inną kulturą, z innymi zwyczajami, zdarza się, że stykają się z inną religią, dlatego tak konieczne jest wsparcie ich w adaptacji w nowych warunkach. Dzięki pracy socjalnej możliwa jest integracja jednostki ze społecznością lokalną. Rozwijana jest godność osobista, pewność siebie, odpowiedzialność, a także wydobywane są siły człowieka, aby jak najefektywniej radzić sobie z trudami życia codziennego na obczyźnie.

Uchodźcy to specyficzna grupa beneficjentów pomocy społecznej. Należy pamiętać, że w większości stawiają oni pierwsze kroki na obczyźnie. Praca socjalna powinna więc mieć na celu realizowanie wieloaspektowych etapów integracji jednostki w społeczeństwie. W pierwszych fazach pomocowych udzielane są działania ratownicze, które mają na celu zaspokoić podstawowe potrzeby życiowe, takie jak żywność, odzież czy nocleg. Katarzyna Głąbicka (2014) uważa, że najlepszym narzędziem do pracy z uchodźcami jest realizacja Indywidualnych Programów Integracji (IPI). W ramach pracy socjalnej pomaga się w zameldowaniu cudzoziemcy. Podopiecznym zostaje udzielone wsparcie w wyrobieniu numeru PESEL czy numeru NIP. Jeżeli uchodźcy przyjeżdżają wraz ze swoimi dziećmi, udzielana jest pomoc w zapisaniu ich do szkół czy przedszkoli. Nie powinna być pomijana także pomoc medyczna. Praca socjalna polega również na wsparciu w rejestracji w przychodni, umówieniu wizyty u lekarza specjalisty czy u lekarza dentysty. Inną formą działania jest towarzyszenie w rejestracji w urzędzie pracy, a także kierowanie uchodźców na kursy języka polskiego, aby podnieść ich możliwości na rynku pracy. Pomoc zostaje udzielana poprzez wsparcie w uzyskiwaniu różnego rodzaju form pomocowych z ośrodków pomocy społecznej, w tym między innymi świadczeń pieniężnych. Ideą IPI jest motywowanie cudzoziemca do samodzielnego działania, a nie wyręczanie go. Program ten uzgadniany jest (według

art. 93 ustawy z 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej) między cudzoziemcem a Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie.

Praca z uchodźcą wymaga szczególnej wrażliwości i wiedzy. Należy pamiętać, że często jednostki te doświadczyły przemocy fizycznej, psychicznej bądź seksualnej. Niejednokrotnie zdarza się, że są ofiarami handlu ludźmi. Szczególnej pomocy potrzebują także dzieci oraz kobiety w ciąży. Jak zauważają Aleksandra Chrzanowska i Witold Klaus (2007), wymaga się wtedy od pracownika socjalnego wiedzy na temat przemocy, umiejętności zapobiegania jej oraz kompetencji, aby prawidłowo na nią reagować. Podejmowane są działania przede wszystkim w zapewnieniu poczucia bezpieczeństwa ofierze brutalności, a także jej bliskim. Powinno się zaspokajać potrzeby zdrowotne, nie zapominając o naturze psychicznej człowieka. Należy także mieć na uwadze, że sytuacja może wymagać wsparcia organizacji prawnych, które mogą być niezbędne w podjęciu działań postępowania karnego.

W życiu wielu ludzi szczególnie ważnym aspektem jest edukacja. Uchodźcom należy dawać nadzieję i poczucie przywracania godności; aktywizować ich do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym, gospodarczym czy politycznym. Rafał Sielaczek (2008) zwraca uwagę, aby pracownicy socjalni zaobserwowali, jak bezcenną rzeczą jest edukacja dzieci. Często w szkole mogą spotykać się one z wykluczeniem ze względu na niewystarczające umiejętności, barierę językową, brak narzędzi i warunków do nauki poza placówką edukacyjną. Należy pamiętać, że realizacja obowiązku szkolnego jest zawarta w prawie dla wszystkich dzieci, które nie ukończyły osiemnastu lat. Zgodnie z art. 165 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 900) cudzoziemcy są uprawnieni do korzystania z publicznych placówek oświatowych, przedszkoli, a także szkół oraz organizacji zajęć i kursów języka polskiego, nie zapominając o dodatkowych zajęciach z nauki kultury.

Cudzoziemiec, który ubiega się o status uchodźcy, pobyt tolerowany lub ochronę uzupełniającą, winien jest opuścić ośrodek dla uchodźców w ciągu dwóch miesięcy od otrzymania pozytywnej decyzji. Aleksandra Chrzanowska i Izabela Czerniejewska (2015) przypominają, że obowiązkiem władz gminy jest pomoc mieszkańcom także w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych. Aby sprostać tym oczekiwaniom, niejednokrotnie wykorzystuje się tak zwane „mieszkaniowe zasoby gminy”, co oznacza wynajmowanie mieszkań wchodzących w posiadanie gminy. Świadczenie to uchwalane jest przez radę miasta lub gminy. Osoba chcąca się ubiegać o schronienie powinna udać się do najbliższego urzędu

oraz złożyć wymagane dokumenty. Jeśli uchodźca nie jest w stanie pokryć kosztów finansowych, ma prawo starać się o dofinansowanie czynszu jako dodatku mieszkaniowego.

Podjęcie zatrudnienia w Polsce przez uchodźców przysparza wiele problemów. Niejednokrotnie osoby ubiegające się o pracę mają problemem z udokumentowaniem posiadanych kwalifikacji zawodowych. Jarosław Cichoń (2019) sugeruje, iż uchodźcy posiadają prawo jako osoby bezrobotne do korzystania z pośrednictwa pracy, mogą ubiegać się o nieodpłatne poradnictwo dotyczące rynku pracy i doradztwa zawodowego, które są pomocne w dobraniu odpowiedniego zatrudnienia do posiadanych możliwości i predyspozycji. Cudzoziemcy są kierowani na staż, na przyuczenie do zawodu czy przekwalifikowanie na inny zawód. Ważnym zadaniem w działaniu pracownika socjalnego jest dostosowanie indywidualnego podejścia nie tylko do uchodźcy, lecz także do jego obecnej sytuacji.

Praca socjalna realizowana podczas współpracy z uchodźcami może przybierać różne formy: od indywidualnego podejścia, przez pracę z grupą, aż do metody środowiskowej. Polega ona na współdziałaniu pracownika socjalnego z uchodźcami przy kontakcie i wykorzystaniu środowiska lokalnego. Pomaga się i wydobywa takie umiejętności cudzoziemcy, które będą przydatne w społeczności lokalnej, a w konsekwencji będzie on działać na korzyść społeczeństwa. Najłatwiej działać tą metodą na rzecz dzieci. Integrację społeczną spaja się poprzez uczestniczenie w klubach sportowych, w wolontariacie, udział w imprezach masowych, w organizacjach młodzieżowych, w wydarzeniach kulturalnych, artystycznych czy udział w grupach religijnych. Przykładem metody pracy środowiskowej z uchodźcami według Aleksandra Wolskiego (2019) może być CAL, czyli Centrum Aktywności Lokalnej. Ma za zadanie aktywizować daną społeczność, aby grupa mogła się integrować i dawać sobie nawzajem poczucie przynależności. W swoim obszarze działania biorą pod uwagę wiele dziedzin i instytucji. Najważniejszymi zadaniami jest realizacja założeń przy współudziale mieszkańców. Przez pracę metodą środowiskową przy wykorzystaniu CAL rozumie się tworzenie realnego miejsca, które sprzyja integracji mieszkańców. Budowana jest koalicja, inicjowane są ruchy samopomocowe, promuje się i wdraża pracę wolontariatu, a także inicjuje się wydarzenia lokalne oraz działa w oparciu o programy i projekty.

Innym przykładem działania metodą środowiskową, zgodnie z rozważaniami Piotra Kawki (2016), jest CIS, czyli Centrum Integracji Społecznej. Uchodźcy, którzy legalnie przebywają w Polsce, mogą uczestniczyć w jej życiu społecznym. Do głównych zadań należy wdrażanie zawodowe oraz społeczne osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W ramach organizacji tej prowadzone są

działania handlowe, wytwórcze, usługowe oraz zajęcia, których głównym celem jest podwyższanie adaptacji w społeczeństwie, nabywanie umiejętności i kwalifikacji zawodowych, a także nauka umiejętnego gospodarowania pieniędzmi. Uczestnictwo może obejmować maksymalnie dwanaście miesięcy.

Metoda środowiskowa jest realizowana, według Katarzyny Głębickiej (2009), za pomocą Klubu Integracji Społecznej – KIS. Organizacja ta prowadzi działania z zakresu powrotu do życia zawodowego oraz społecznego przez gminy lub przez trzeci sektor. Działania KIS-u przybierają kilka form, między innymi: terapeutyczna (walka z uzależnieniem), poradnictwo prawno-administracyjne (rady w wypełnianiu pism oraz wniosków), edukacyjno-pomocowa (organizowanie kursów i nauki języka), zatrudnieniowa (organizowanie pracy, przygotowani do uczestnictwa w CIS) oraz samopomocowa (grupy wsparcia, organizowanie czasu wolnego).

Pracę socjalną cechuje wielowymiarowość i wszechstronność działań. To dzięki niej człowiek i środowisko mogą nawzajem na siebie oddziaływać, a przez to wzbogacają się i rozwijają. Praca z uchodźcami jest niezwykle skomplikowanym wyzwaniem dla pracownika socjalnego. Wiąże się często z współdziałaniem, które wymaga szczególnej wrażliwości i empatii. Praca wymaga ciągłego kontaktu z podopiecznym, a sam pracownik socjalny wchodzi w rolę przewodnika, opiekuna czy reprezentanta uchodźcy na obczyźnie. To dzięki owocnej współpracy jest możliwe pokonywanie barier, a także prawidłowa adaptacja i integracja z nowym otoczeniem cudzoziemca.

Metodologia badań własnych

W dalszej części zostaną zaprezentowane wyniki badań, które dotyczą pracy socjalnej z uchodźcami. Zagadnienie to stało się bardzo aktualne ze względu na agresję zbrojną Rosji na Ukrainę, co przyczyniło się do wzmożonego ruchu uchodźców w granicach Rzeczypospolitej Polskiej. Badania skupiają się na wykonywanej pracy socjalnej w ośrodkach pomocy społecznej przez pracowników socjalnych. Temat ten jest szczególnie ciekawy pod względem systemu pomocy społecznej. W jakiej skali był on przygotowany na kryzys uchodźczy? Jakie są formy udzielanej pomocy? Jakie są problemy w pracy z migrantami? A także, jak wygląda współpraca ośrodków pomocy społecznej oraz pracowników socjalnych z innymi instytucjami i specjalistami? Celem badań jest ukazanie roli ośrodków pomocy społecznej, w tym prowadzonej przez nie pracy socjalnej, w procesie wsparcia uchodźców. Natomiast przedmiot badań to praca socjalna na rzecz

uchodźców realizowana przez pracowników socjalnych w ośrodkach pomocy społecznej, w których pracują. Metodą służącą realizacji celu był sondaż diagnostyczny, techniką – ankieta, natomiast narzędziem – kwestionariusz ankiety.

Pomoc uchodźcom jest ogromnym wyzwaniem zarówno dla ośrodków pomocy społecznej, jak i dla samego pracownika socjalnego. Ta specyficzna grupa beneficjentów zmagają się z wieloma problemami. Nie mają dachu nad głową, pieniędzy, odzieży ani wiary w lepsze jutro. Badania były możliwe do zrealizowania dzięki metodzie sondażu diagnostycznego. Natomiast do realizacji działań wykorzystano technikę ankiety. Pozwoliło to na przebadanie 70 osób w stosunkowo krótkim czasie, przy niewielkich kosztach, a sami respondenci mogli uzupełnić arkusz w dogodnym dla siebie momencie. Za narzędzie badawcze posłużył kwestionariusz ankiety dotyczący badań nad grupą pracowników socjalnych i ich opinii na temat pomocy na rzecz uchodźców.

Ankietowanymi stali się pracownicy socjalni, którzy pracują na rzecz pomocy uchodźcom. Charakterystyka grupy osób badanych oparta jest na metryczce zawartej w kwestionariuszu ankiety. Zdecydowaną większość ankietowanych, tj. 63 osoby – 90%, stanowią kobiety, natomiast tylko 7 mężczyzn (10%) wzięło udział w sondażu. Respondenci są w różnym wieku: najliczniejszą grupę stanowią badani w wieku 31–40 lat (21 osób – 30%), niewiele mniej mieści się w przedziale 21–30 lat (20 osób – 28,57%). Kolejno w badaniu wzięło udział 19 ankietowanych (27,14%) z przedziału 41–50 lat. Najmniej liczną grupę stanowili respondenci w wieku 51 lat i więcej – 10 badanych (14,29%). Nikt z ankietowanych nie znajduje się w przedziale wiekowym „do 20 lat”. W większości respondenci pracują w stosunkowo małych gminach ze względu na liczbę ludności – od 20 do 50 tys. mieszkańców – 42 osoby (60%). Kolejno w gminach o liczebności do 20 tys. społeczności pracuje 12 osób (17,14%). W gminach liczących 200 tys. i więcej ogółu – 8 ankietowanych (11,43%). Po 4 respondentów (5,71%) pracuje w gminach o liczebności mieszkańców od 50 tys. do 75 tys. oraz od 100 tys. do 200 tys. Nikt z ankietowanych nie zaznaczył, iż pracuje w gminie liczącej między 75 tys. a 100 tys. ludności.

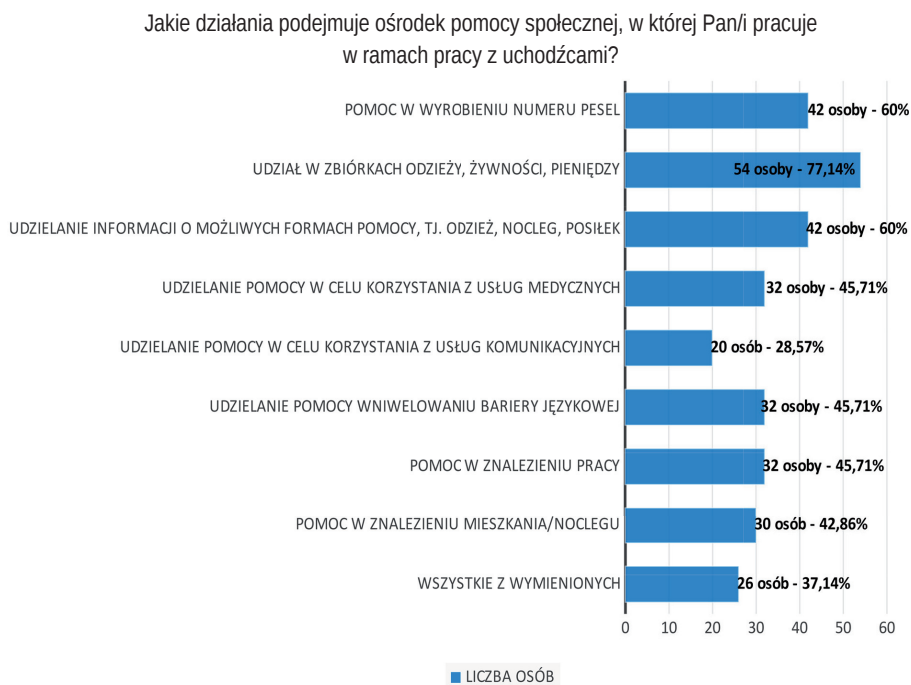
Pomoc ofiarom wojny w Ukrainie – wyniki badań własnych

Agresja zbrojna Rosji na Ukrainę, która miała miejsce 24 lutego 2022 r., wpłynęła na pomoc społeczną w Polsce. Masowy napływ uchodźców stał się ogromnym wyzwaniem dla wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej. Grupą zawodową, która bezpośrednio stanęła przed obliczem tego kryzysu, są pracownicy socjalni.

Badania naukowe przeprowadzone wśród tych osób pomogły wyodrębnić i ukazać, jakie problemy spotykają uchodźcy, jakie są bariery czy problemy w pracy z nimi, jak wygląda współpraca z innymi jednostkami pomocowymi i specjalistami, a także jakie formy pomocowe winny być udoskonalane w procesie wsparcia tej szczególnej grupy ludności. Pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety były kierowane tylko i wyłącznie do pracowników socjalnych, którzy pracują z uchodźcami. Poniżej znajduje się zestawienie wybranych odpowiedzi.

Pracownicy socjalni prowadzą szereg działań w miejscach, gdzie pracują, aby wspierać człowieka w kryzysie. Wykres 1 ukazuje, jakie działania najczęściej są realizowane w ośrodkach pomocy społecznej przez tę grupę zawodową na rzecz uchodźców.

Wykres 1. Działania ośrodków pomocy społecznej, w których pracują badani pracownicy socjalni w ramach wsparcia uchodźców

Źródło: opracowanie własne.

Z powyższego zestawienia wynika, iż pracownicy socjalni najczęściej biorą udział w zbiórkach odzieży, żywności i pieniędzy, jest to 77,14%, czyli 54 badanych. Nieco mniej, po 42 respondentów, tj. 60%, pomaga w wyrobieniu

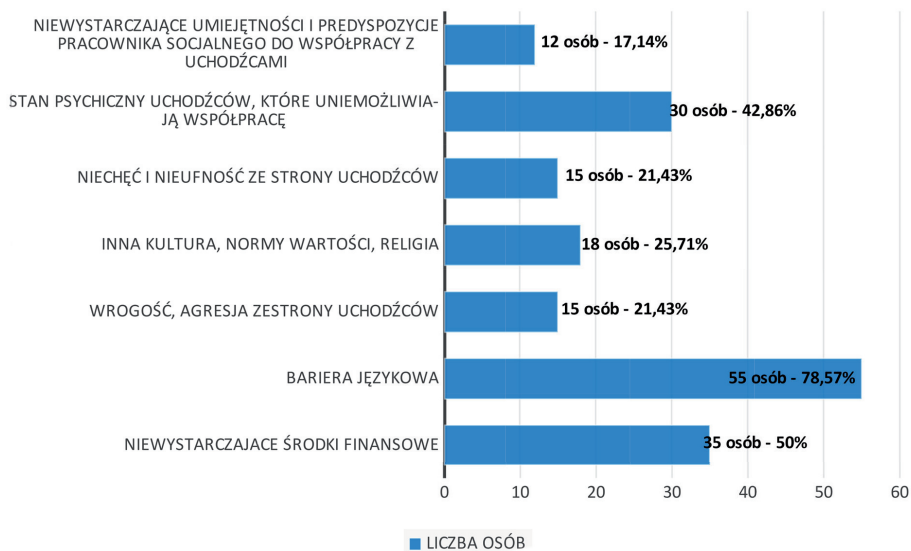
numeru PESEL oraz udziela informacji o możliwych formach pomocy, takich jak odzież, nocleg czy posiłek. W dalszej kolejności – po 32 ankietowanych (45,71%) udziela pomocy w celu korzystania z usług medycznych, w niwelowaniu bariery językowej czy pomocy w znalezieniu pracy. 30 osób (42,86%) udzieliło odpowiedzi, iż w ośrodkach pomocy społecznej wspiera się uchodźców w znalezieniu mieszkania lub noclegu. 26 respondentów (37,14%) udzieliło odpowiedzi „wszystkie z wymienionych”.

Jak widać na powyższym wykresie, w ośrodkach pomocy społecznej prowadzi się pracę socjalną na rzecz wsparcia uchodźców, działania te są zróżnicowane i zapewniają zaspokojenie szerokiego wachlarza potrzeb cudzoziemców.

Pracownik socjalny, który staje przed wyzwaniem pomocy uchodźcom, powinien liczyć się z szeregiem barier, jakie ta współpraca za sobą przyniesie. Należy pamiętać, że uchodźcy zmagają się z kryzysem własnej tożsamości, z brakiem pewności siebie, a przede wszystkim ze strachem o losy swoje i swoich najbliższych. Poniżej ukazano, jakie bariery dostrzegają pracownicy socjalni w prowadzeniu pracy, w tym pracy socjalnej na rzecz cudzoziemców.

Wykres 2. Trudności pracowników socjalnych w pracy na rzecz uchodźców

Jakie trudności Pani/a zdaniem mają pracownicy socjalni w pracy z uchodźcami?

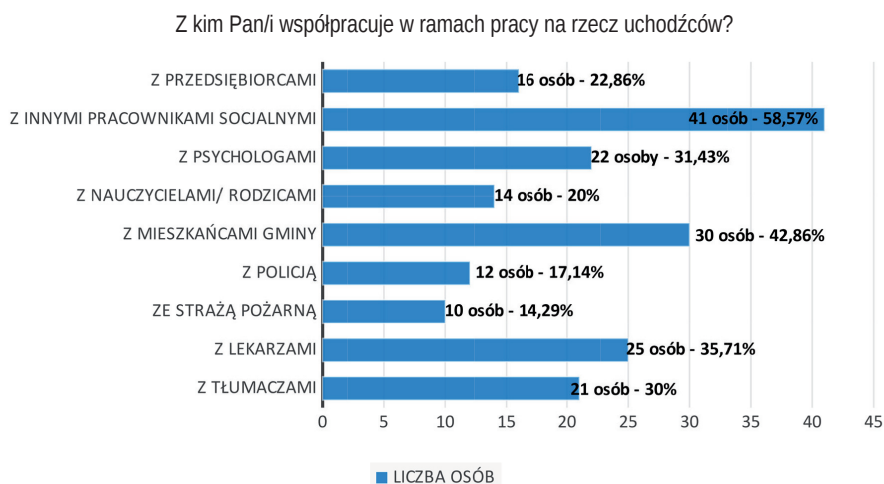
Źródło: opracowanie własne.

Badani pracownicy socjalni zaznaczyli, że ich zdaniem największą trudnością w pracy z uchodźcami jest bariera językowa – 55 osób, tj. 78,57%. Kolejno respondenci uważają, iż niewystarczające środki finansowe są przeszkodą w działaniu z migrantami – 35 ankietowanych (50%). 30 respondentów (42,86%) zaznaczyło, że problemem jest stan psychiczny uchodźców, który uniemożliwia współpracę. 18 osób (25,71%) uważa, iż inna kultura, normy wartości czy religia odpowiada za trudności w pracy z cudzoziemcami. Po 15 respondentów (21,43%) zwraca uwagę na niechęć i nieufność, wrogość i agresję ze strony uchodźców. Najmniej ankietowanych – 12 osób (17,14%) – zaznaczyło odpowiedź „niewystarczające umiejętności i predyspozycje pracownika socjalnego do współpracy z uchodźcami”.

Największą barierą według badanych jest bariera językowa oraz niewystarczające finansowanie pomocy społecznej, a także stan psychiczny, który utrudnia działanie na rzecz cudzoziemców.

Pracownicy socjalni dźwigają na swoich barkach szereg obowiązków. Człowiek w trudnej sytuacji życiowej potrzebuje kompleksowego wsparcia, aby wzmocnić go i wydobyć z kryzysu, dlatego ważne jest, aby osoby, które go wspierają, nie działały na własną rękę, tylko połączyły siły i wiedzę z innymi specjalistami we współdziałaniu na rzecz jednostki. Poniżej przedstawiono, z kim współpracują pracownicy socjalni w procesie wsparcia uchodźców.

Wykres 3. Specjaliści, z którymi współpracuje badany pracownik socjalny w procesie wsparcia uchodźców

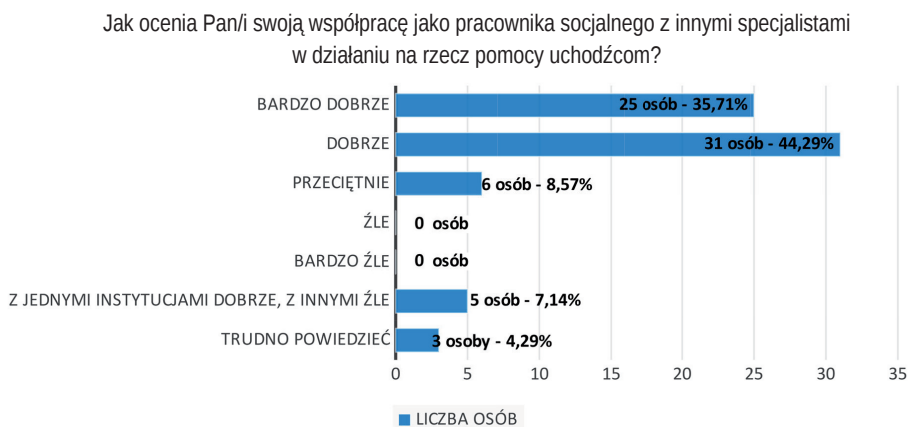
Źródło: opracowanie własne.

Większość respondentów, czyli 41 osób (58,57%), współpracuje z innymi pracownikami socjalnymi w procesie wsparcia uchodźców. 30 ankietowanych (42,86%) uznało, że współdziała z mieszkańcami gminy. Nieco mniej – 25 osób (35,71%) – udzieliło odpowiedzi, iż współpracują z lekarzami. 22 ankietowanych (31,43%) współdziała z psychologami, natomiast z tłumaczami – 21 respondentów (30%). 16 osób (22,86%) zaznaczyło odpowiedź „z przedsiębiorcami”, nieco mniej, bo 14 odpowiadających (20%), że „z nauczycielami bądź rodzicami”. Najmniej badanych pracowników socjalnych współpracuje z policją – 12 osób (17,14%) – oraz ze strażą pożarną – 10 ankietowanych (14,29%).

Najczęściej badani pracownicy socjalni pracują z innymi pracownikami socjalnymi, najrzadziej natomiast ze służbami mundurowymi. Praca socjalna ma szerokie zastosowanie i działanie, wykonując ją należy współdziałać z innymi specjalistami.

W pracy z drugim człowiekiem należy wziąć pod uwagę, że współpraca może się układać w różny sposób, dochodzi do podziału racji czy różnych wizji pomocy. Poniżej znajduje się zestawienie odpowiedzi na pytanie dotyczące oceny współpracy z innymi specjalistami w procesie wsparcia uchodźców.

Wykres 4. Ocena współpracy pracownika socjalnego z innymi specjalistami, w procesie wsparcia uchodźców

Źródło: opracowanie własne.

W zdecydowanej większości respondenci opowiadają się za pozytywną oceną współpracy z innymi specjalistami, 31 z nich (44,29%) ocenia „dobrze” wspólną pracę, natomiast 25 ankietowanych (35,71%) udzieliło odpowiedzi „bardzo

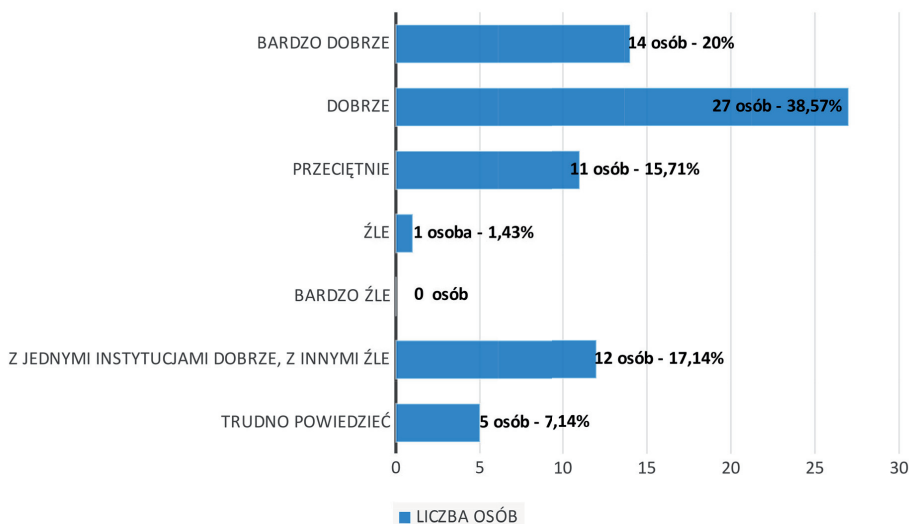
dobrze”. 6 osób (8,57%) współdziałanie wskazało na „przeciętnie”. 5 respondentów (7,14%) uznało, że z jednymi specjalistami dobrze się współpracuje, z innymi źle. Natomiast 3 osoby (4,29%) zaznaczyły odpowiedź „trudno powiedzieć”. Nikt z ankietowanych nie ocenił negatywnie prowadzonego współdziałania.

Badani pracownicy socjalni w przeważającej większości pozytywnie określają swoją współpracę z innymi specjalistami. Cenią sobie pomoc i wsparcie, jakie dostają we wspólnych działaniach. Nie pozostają zdani sami na siebie w sytuacjach, w których nie są pewni co do dalszych działań.

W pracy na rzecz uchodźców nie korzysta się tylko z pomocy specjalistów, ale i całych instytucji. Ośrodki pomocy społecznej podejmują liczne działania, które mogą być owocne w procesie integracji cudzoziemca. Niekiedy wsparcie uchodźców wymaga współpracy z innymi organizacjami. Poniżej ukazano, z jakimi instytucjami ośrodki pomocy społecznej podejmują współdziałanie.

Wykres 5. Instytucje, z którymi współpracuje ośrodek pomocy społecznej, w którym pracuje pracownik socjalny

Z jakimi instytucjami współpracuje ośrodek pomocy społecznej, w którym Pan/i pracuje na rzecz pomocy uchodźcom?

Źródło: opracowanie własne.

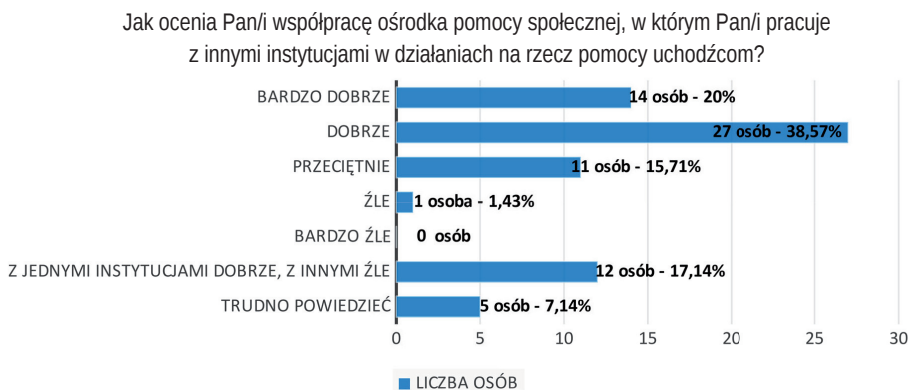
Ośrodki pomocy społecznej, w których pracują badani pracownicy socjalni, najczęściej współdziałają z placówkami oświaty i wychowania – według 37 respondentów (52,86%) – oraz z powiatowymi urzędami pracy – według 36

ankietowanych (51,43%). Nieco rzadziej z PCPR (według odpowiedzi 29 osób – 41,43%), z placówkami ochrony zdrowia (według 28 badanych – 40%) oraz z organizacjami pozarządowymi (według 26 pracowników socjalnych – 37,14%). Po 16 respondentów (22,86%) zaznaczyło, iż ośrodki pomocy społecznej współpracują z ośrodkami kultury, ośrodkami interwencji kryzysowej oraz sądami rodzinnymi. Natomiast po 14 ankietowanych (20%) zauważa współdziałanie z policją oraz z placówkami opiekuńczo-wychowawczymi. 12 badanych pracowników socjalnych (17,14%) zaznaczyło odpowiedź „kościół związki wyznaniowe”, natomiast 11 osób (15,71%) wskazało „placówki wsparcia dziennego”. 2 ankietowanych (2,86%) opowiedziało się za strażą miejską. Nikt z respondentów nie udzielił odpowiedzi „służba więzienna”.

Ośrodki pomocy społecznej, w których pracują badani pracownicy socjalni, współpracują głównie z placówkami oświaty i wychowania oraz z powiatowymi urzędami pracy. Fakt ten może się wiązać z tym, iż ankietowani wspierają uchodźców w procesie integracji, w szczególności w zapisaniu dzieci do szkół oraz pomocy w znalezieniu zatrudnienia w Polsce.

Warto zwrócić uwagę, jak według badanych wygląda wspomniana współpraca ośrodków pomocy społecznej z innymi instytucjami. Poniżej znajduje się wykres obrazujący ocenę.

Wykres 6. Ocena współpracy ośrodków pomocy społecznej, w którym pracują badani pracownicy socjalni z innymi, w procesie wsparcia uchodźców

Źródło: opracowanie własne.

Większość badanych pracowników socjalnych opowiedziało się za pozytywną oceną współpracy ośrodków pomocy społecznej z innymi instytucjami, aż 27

respondentów (38,57%) udzieliło odpowiedzi „dobrze”, natomiast 14 ankietowanych (20%) opowiedziało się za „bardzo dobrze”. 12 osób (17,14%) uważa, że współdziałanie z jednymi instytucjami jest dobre, z innymi złe. Niewiele mniej – 11 respondentów (15,71%) – ocenia współpracę „przeciętnie”. Pięć osób (7,14%) zaznaczyło odpowiedź „trudno powiedzieć”. Jeden respondent (1,43%) ocenia źle prowadzone współdziałanie.

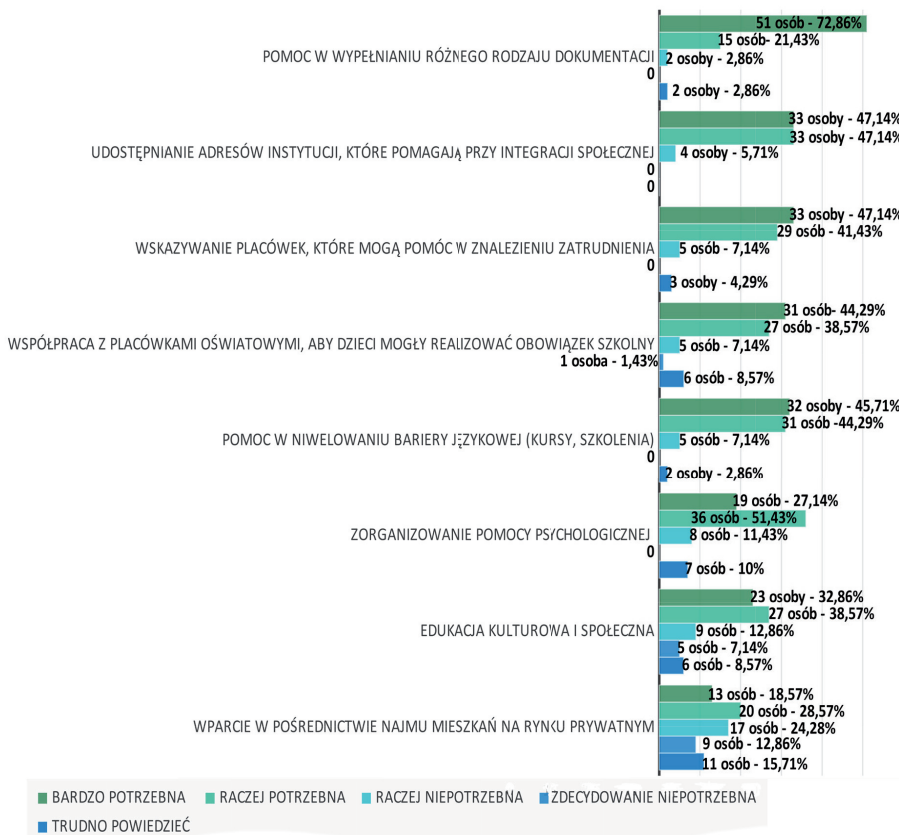
Współpraca ośrodków pomocy społecznej, w których pracują badani pracownicy socjalni z innymi instytucjami, w zdecydowanej większości jest oceniana w sposób pozytywny. Może to wynikać z ogromnego zaangażowania Polaków w procesy pomocowe na rzecz uchodźców, zwłaszcza po wybuchu wojny w Ukrainie w dniu 24 lutego 2022 r.

Wsparcie drugiego człowieka zwykle odbywa się na kilku poziomach i dotyka wielu aspektów życiowych jednostki. Praca socjalna i inne formy pomocy są niezbędne w prawidłowej integracji uchodźcy. Poniżej znajduje się zestawienie zapotrzebowania na wybrane elementy wsparcia według badanych pracowników socjalnych.

Za najpotrzebniejszą formę wsparcia badani pracownicy socjalni uważają pomoc w wypełnianiu różnego rodzaju dokumentacji (według 66 osób – 94,29%) oraz udostępnianie adresów instytucji, które pomagają przy integracji społecznej (według 66 ankietowanych – 94,29%). Według odpowiedzi 63 badanych (90%) potrzebna jest pomoc w niwelowaniu bariery językowej. Na kolejnym miejscu, zdaniem 62 respondentów – 88,57%, znajduje się wskazywanie placówek, które mogą pomóc w znalezieniu zatrudnienia. Inną potrzebną formą pomocy na rzecz uchodźców zdaniem 58 badanych (82,86%) jest współpraca z placówkami oświatowymi, aby dzieci mogły realizować obowiązek szkolny. Wsparcie w zorganizowaniu pomocy psychologicznej jest potrzebne według 55 respondentów (78,57%). Za edukacją kulturową i społeczną opowiada się 50 ankietowanych (71,43%), według 33 osób (47,14%) jest potrzebne wsparcie w pośrednictwie najmu mieszkań na rynku prywatnym.

Zatem według badanych pracowników socjalnych najbardziej pożądaną formą pomocy dla uchodźców jest pomoc w wypełnianiu dokumentacji oraz udostępnianie adresów instytucji, które pomagają w procesie integracji. Realizowana praca socjalna jest potrzebna w procesach wspierających cudzoziemców. Pomaga integrować uchodźców w nowym środowisku społecznym, a także wydobywa jednostkę z sytuacji kryzysowych, dając przy tym długofalowe skutki.

Jak bardzo potrzebne są Pani/a zdaniem wybrane formy pomocy w ramach pracy z uchodźcami?

Wnioski i rekomendacje

Przeprowadzone badania wśród pracowników socjalnych, którzy pracują na rzecz wsparcia uchodźców, pomogły sformułować pewne wnioski i rekomendacje. Zauważalne jest, że najczęstszym działaniem w procesie pomocy cudzoziemcom jest udział w zbiórkach odzieży, żywności i pieniędzy. W większości wypadków pojawiającą się przeszkodą w pracy z uchodźcami jest bariera językowa oraz niewystarczające finansowanie. Badani pracownicy socjalni najczęściej współpracują z osobami ze swojej grupy zawodowej. Współdziałanie to większość ankieterów ocenia pozytywnie. Ośrodki pomocy społecznej, w których pracują respondenci, przede wszystkim współpracują z placówkami oświaty

i wychowania oraz z powiatowymi urzędami pracy, również zdecydowaną przewagę ma ocena pozytywna tych działań. Za najpotrzebniejszą formę wsparcia uchodźców badani pracownicy socjalni uważają pomoc w wypełnianiu różnego rodzaju dokumentów, udostępnianie adresów instytucji, które pomagają przy integracji społecznej, oraz pomoc w niwelowaniu bariery językowej.

Respondenci zwrócili uwagę na szereg problemów, które powinny być niwelowane, aby poprawić komfort i poziom pomocy na rzecz drugiego człowieka. Problemem są niewystarczające środki finansowe przeznaczane na działania wspierające względem migrantów. Zapotrzebowanie na pomoc jest ogromne, należy zapewnić uchodźcom odzież, jedzenie, dach nad głową, lekarstwa, a to przecież tylko wierzchołek góry lodowej. We wsparciu obywateli Ukrainy zbawienne dla pomocy społecznej okazały się zbiórki pieniężne, które były możliwe dzięki pomocy mieszkańców Polski. Inną sferą, jaką należałoby usprawnić lub poprawić, jest działanie na rzecz niwelowania bariery językowej. Każda aktywność z drugim człowiekiem wymaga prawidłowej komunikacji. Niestety procesowi wspierania uchodźców często towarzyszy nieumiejętność porozumiewania się. W obliczu kryzysu należy zastanowić się, w jaki sposób należałoby niwelować barierę językową, na przykład szukając wolontariuszy – tłumaczy, którzy znają języki obce, czy korzystając z komunikatorów, które będą służyły do podstawowej wymiany zdań, lub poszukiwanie całkowicie nowych rozwiązań. Badani pracownicy socjalni zwrócili uwagę, jak bardzo potrzebne jest wsparcie w wypełnianiu dokumentacji. Warto zastanowić się nad zmniejszeniem stopnia biurokracji w pomocy społecznej oraz dostosowanie dokumentacji do możliwości beneficjenta i jego sytuacji. W wyniku sytuacji kryzysowej trzeba działać teraz i już, a na dalszy plan należałoby odłożyć sprawy formalne. Nieodzownym elementem pomocy dla uchodźcy byłoby zwiększanie jego świadomości na temat, gdzie, a następnie jakiej pomocy może szukać w różnych instytucjach. Należałoby zwiększyć dostęp do informacji dla cudzoziemców, aby nie pozostawali zdani sami na siebie. Odpowiednim rozwiązaniem byłyby broszury, ulotki, ogłoszenia w języku zainteresowanego, wraz z adresami i krótkimi opisami zadań organizacji.

Badania pozwoliły wysnuć pewne wnioski na temat pracy socjalnej z uchodźcami. Kryzys uchodźczy, który powstał w wyniku wybuchu wojny w Ukrainie, wyłonił wady systemu pomocowego w Polsce. Obserwacje i badania pomogą służbom społecznym zrozumieć, które działania należy niwelować oraz które działania należy pogłębiać, aby jak najlepiej wspomóc drugiego człowieka w walce o lepsze jutro.

Streszczenie: Kryzys uchodźczy spowodowany zbrojną agresją Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku ukazał, jak ważne jest realizowanie działań wspierających wobec osób innej narodowości. Artykuł przedstawia specyfikę pracy socjalnej z uchodźcami, a także główne problemy, z którymi mierzą się pracownicy socjalni w pracy na rzecz tej grupy beneficjentów. Ponadto za pomocą badań scharakteryzowano na czym polega współdziałanie i z kim najczęściej współpracują ośrodki pomocy społecznej oraz pracownicy socjalni w zakresie pomocy uchodźcom. Zobrazowano także obszary jakie powinny być udoskonalane, aby procesy pomocowe były efektywniejsze. Celem badań stało się ukazanie roli ośrodków pomocy społecznej, w tym prowadzonej przez nie pracy socjalnej w procesie wsparcia uchodźców. Niniejszy artykuł składa się z sześciu części. Pierwsza z nich to wstęp, który wprowadza w zagadnienie. Kolejno omówiony zostaje kryzys uchodźczy, który nastąpił po wybuchu wojny w Ukrainie 24 lutego 2022 roku. Trzecia część ukazuje, na czym polega praca socjalna w działaniu na rzecz azylantów. Następny fragment to metodologia badań własnych, będąca wprowadzeniem do przedstawienia i omówienia wyników przeprowadzonych badań. Piąta część jest zaprezentowaniem wyników badań własnych. Respondenci to grupa 70 pracowników socjalnych, którzy pracują w procesie wsparcia uchodźców. Badania zostały przeprowadzone za pomocą metody sondażu diagnostycznego, kwestionariusz ankiety został udostępniony na grupie dyskusyjnej dla pracowników socjalnych na portalu społecznościowym Facebook. W ostatniej części znajdują się wnioski i rekomendacje.

Słowa kluczowe: praca socjalna, uchodźcy, pracownik socjalny

Abstract: The refugee crisis is a result outbreak of war in Ukraine on February 24, 2022. This accident proved people how important is helping the others. The article contains characteristics social work for refugees and shows the main problems that social workers have when working for this group. In addition, research shows what collaboration is and with whom social assistance centers and social workers most often cooperate in *assistance to refugees*. This article shows what changes should be made in social assistance. The aim of the research was to show the role of social assistance centers including their social work in the process of supporting refugees. This article consists of six parts. The first of them is an introduction which brings on the issue. Next, discusses the refugee crisis, *which was created* after the *outbreak of war in Ukraine* on February 24, 2022. The third part shows what social work is about in working for expatriates. The next fragment is the methodology of own research, which is introduction to the presentation and discussion of the results of conducted research. The fifth part is presenting the results of own research. The respondents are a group of 70 social workers who work in the process of supporting refugees. The researches were conducted with questionnaire, which was available on Facebook. The last part contains conclusions and recommendations.

Keywords: social work, refugees, social worker

Bibliografia

- Chrzanowska, A., Czerniejewska, I. (2015). Mieszkamy tutaj, bo nie mamy innego wyjścia.... *Analizy, raporty, ekspertyzy*, 2, 11–14.
- Chrzanowska, A., Klaus, W. (2007). Integracja i pomoc społeczna wobec uchodźców w Polsce. Wyniki badań aktywnych. *Analiza, raporty, ekspertyzy*, 8, 19.
- Cichoń, J. (2019). Legalność zatrudnienia cudzoziemców. *Informator dla pracodawców. Państwowa Inspekcja Pracy*, 3, 5–14.
- Dudzik, A. (2023). Praca socjalna z uchodźcami. Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej, praca magisterska, niepublikowana, Kraków.
- Fiałkowska, K. (2015). Różne oblicza problemów migracyjnych/uchodźczych i politycznych w Europie. *Biuletyn migracyjny*, 53, 3.
- Głąbicka, K. (2009). *Ekonomia społeczna. Podmioty i instrumenty*. Warszawa: Wydawnictwo MCPS.
- Głąbicka, K. (2014). *Praca socjalna z uchodźcami, emigrantami w środowisku lokalnym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- GUS (2022). Pobrane 3 sierpnia 2023 r. z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/pomoc-udzielona-przez-gospodarstwa-domowe-mieszkancom-ukrainy-w-pierwszym-polroczu-2022-r-w-swietle-wynikow-badania-budzetow-gospodarstwdomowych>.
- Kawka, P. (2016). Centrum integracji społecznej i jego rola w realizacji założeń systemu zatrudnienia społecznego. *Rocznik Nauk Prawnych*, 4, 208–209.
- Klimowicz, I., Juźwiak, S. (2022). Pomoc społeczna i wsparcie instytucji pomocowych dla uciekinierów wojennych z Ukrainy – wybrane aspekty ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. *Doradca w pomocy społecznej*, 90, 49.
- Kuźniar, Z., Fronczyk, A. (2023). Wojna etniczna w byłej Jugosławii – źródła i skutki. Wybrane aspekty. *Zeszyty Naukowe WSOWL*, 2, 7.
- Sielaczek, R. (2008). Edukacja jako narzędzie integracji cudzoziemców. *Kultura i Edukacja*, 3, 130–135.
- Trzcielińska-Polus, A. (2018). Mur berliński jako granica i linia frontu w czasach zimnej wojny. *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, 6 (1), 23.
- Usewicz, T., Kroplewski, J. (2021). Uchodźcy i imigranci z kontynentu Afrykańskiego i Bliskiego Wschodu a bezpieczeństwo wewnętrzne Unii Europejskiej i Polski. *Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego*, nr 15, s. 108–110.
- Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2020 r., poz. 35).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2021 r., poz. 2268).
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. z 2022 r., poz. 583).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. prawo oświatowe (Dz.U. z 2023 r., poz. 900).
- Wolski, A. (2019). Uchodźcy w społeczności lokalnej. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach*, 1(15), 109–110.

